

Anarkismens alternativ

Politisk antropologi. En nærmest systemisk krise i demokrati, politik og økonomi har ramt vores samfund og ingen synes at have svaret på tidens problemer. Aktivist og antropolog David Graeber hævder et anarkistisk menneskesyn kan lede vejen ud af tidens kriser.

ALEXANDER CARNERA

Forfatter og skribent.

Ordet anarki betyder fravær af en hersker eller leder, ofte beskrevet som kunsten at ikke være ledet af andre. Anarkismen som politisk teori går tilbage til 1800-tallet og tænkere som Mikhail Bakunin, Peter Kropotkin og Pierre-Joseph Proudhon, der inspirerede arbejderorganisationer og politiske kampe. Samtidig er anarkismen også en del af en lang historie om liv levet udenfor statens institutioner. Langt det meste af menneskehedens historie er foregået udenfor staten. Det er en historie om alt fra tidlige egalitære samfund og mindre selvstyrende lokalsamfund til naboskab, lokale ildsjæle og daglig lydighedsnægtelse.

I *Two Cheers of Anarchism* (2012) slår professor i politisk videnskab James Scott et slag for den nødvendige hverdagsanarkisme: «Jo mere planlagt, reguleret og formel en social og økonomisk orden tager sig ud, jo mere sandsynligt er det, at den forbliver en parasit på de uformelle processer, som de formelle skemaer ikke anerkender og uden hvilke den ikke ville fortsætte med at eksistere.»

Scott gør opmærksom på at politiske reformer sjældent fremkommer fra formelle demokratiske institutioner. Arbejdsløshedsunderstøttelse, social sikkerhed og landbrugsstøtte i USA i 1930'erne blev indført efter protester mod den offentlige orden og ikke som resultat af et parlamentarisk initiativ. Det seneste valg i USA peger ligeledes på en dyb kløft mellem de etablerede formelle institutioner og den daglige opretholdelse af livet langt fra magtens centrum. Det er en krise der har rødder tilbage til nybyggerkulturen med dens vægt på autonomi og selvrespekt i arbejdet, altså nogle af de uformelle træk som ofte fremhæves ved anarkismen. Hertil hører også en værdighed forbundet med et eget stykke land, hus og butik: hellere uafhængig og autonom og arbejde mange timer om dagen, end at være ydmyget af statens kontrollanter og jordreformer som gældsætter min fremtid. Men hvor meget har disse autonome træk til fælles med anarkismen?

EN MÅDE AT LEVE PÅ

I *Brudstykker af en anarkistisk antropologi*, der nylig er oversat til dansk, fremhever antropologen David Graeber nogle basale principper for anarkismen, såsom selvorganisering, frivillig sammenslutning og gensidig hjælp. Graeber har en lang fortid som aktivist, blandt andet i Occupy Wall Street, og blev i 2011 kendt med sin bog om gæld, *Debt: The First 5000 years*. I *Brudstykker af en anarkistisk antropologi* går han på jagt efter visse almenmenne-

selvstyrende lokalsamfund og mindre selvstyrende lokalsamfund til naboskab, lokale ildsjæle og daglig lydighedsnægtelse. skelige egenskaber, som gør anarkismen mere jordnær, praksisnær og ret så vedkommende. Han siger vi godt kan kalde anarkismen for en tro, fordi den beror på «afvisningen af visse typer af sociale relationer, tiltroen til at visse andre typer ville være meget bedre at bygge et samfund på, som er værd at leve i, troen på at et sådan faktisk kan eksistere».

Graeber anfører to grundantagelser for anarkismen: at en anden verden er mulig hvor hverken staten, kapitalismen, racismen eller mandlig dominans er uundgåelig og de fleste mennesker ville være bedre stillet om disse ikke fandtes, samt at anarkismen er en menneskelig moral uden om stat og marked.

UFULDKOMNE ANARKIER

I 1960'erne studerede den franske antropolog Pierre Clastres statsløse folk i Amazonas. Hos guayaki-indianerne bemærkede han at høvdingen fungerede som et centrum uden egentlig magt til at true med fysiske skader. Mændenes viden i dette samfundet om hvordan en ubestridelig magt der bakkes op af vold ville se ud – de udøvede selv vold mod deres koner dersom de brød med hierarkiet og kønsrollen – bestyrkede dem i selvorganiserings nødvendighed. Graeber giver også andre eksempler på egalitære samfund, der nærer stor mistro til ledelse og lønarbejde. Flere af disse forbinder rigdom og grådighed med hekseri, blandt andet i det østlige højland på Madagaskar, hvor Graeber har boet og forsket i flere år.

Graeber kalder både Clastres' guayaki-indianere og andre amerikanske samfund for «ufuldkomne anarkier», der indeholder kimen til deres egen ødelæggelse. Men denne ufuldkommenhed er ikke nødvendigvis et resultat af de egalitære samfunds «indre modsætninger». Snarere er den udtryk for det «grundlæggende menneskelige dilemma der knytter sig til arbejde, seksualitet og vores dødelighed som gælder til alle tider og i alle samfund». Uden at han uddyber nærmere, er der ingen tvivl om at Graeber tænker på magt, penge og anerkendelse, som i lige stor grad gør sig gældende i de egalitære minisamfund som i de moderne massesamfund.

Efter 1980'ernes finanskriser faldt Madagaskar reel fra hinanden. Staten blev en tom formalitet. Folk i landområder blev selvforsynende og levede uafhængigt i små gensidige netværk. Situation var et resultat af mange års passiv modstand. Med franskmændenes overtagelse af øen i 1895 opstod en afsky for enhver befalingsrelation. «Militærtjeneste, lønarbejde, tvangsarbejde smeltet sammen i folks tankegange som varianter af slaveri,» skriver

Graeber. Lignende eksempler på anarkistiske frirum findes ifølge ham mange steder. De vellykkede af dem hører vi bare ikke om, vi hører kun om de som splittes af vold.

EN ORGANISERENDE KRAFT

Det er få der i dag ser anarkismen som et seriøst alternativ til den nuværende samfundsorden. Men skeptikernes holdning beror ifølge Graeber på to misforståelser: Man forveksler samfund med staten (primært nationalstaten) og egalitære småsamfund som Madagaskars højland opfattes som primitive. Vi glemmer imidlertid, siger han, at statskonstruktionen er en fiktion der hovedsagelig fungerer som sikkerhedsventil mod frygt og usikkerhed.

Alles liv på kloden er stadig primært styret af arbejde, seksualitet og dødsbevidsthed.

Graeber nævner ikke selv Spinoza, men hans refleksioner er nært beslægtet med den hollandske filosofens grundtanke om, at sociale bånd ikke kan tilskrives en kontrakt mellem borger og stat, men beror på en gensidig stræben efter at leve i en fælles forståelse med andre, for at bevare og udfolde sig selv. Det er den kapacitet Graeber mener vi kan styrke til et langt mere ambitiøst, dynamisk og generøst beredskab. Men når man så viser eksempler på mindre fremmedgørende måder at organisere livet på, som får de eksisterende magtformer til at fremstå tåbelige og uvedkommende, tilfredsstillende det ikke kritikerne, skriver Graeber. De vil nemlig have samfund der kan betegnes som «enheder», et fælles sprog, et liv indenfor et afgrænset territorium og et statsapparat der har voldsmonopol. Men denne forestilling om enhed forudsætter, at vi i dag kan tale om et klart brud mellem det førmoderne og det moderne, der vi moderne ved hvordan man bedst laver demokrati og social organisering.

«Hvad nu, hvis vi accepterede, at de folk, som Columbus eller Vasco da Gama opdagede på deres ekspeditioner, bare var os selv?» spørger Graeber. Vi ser stadig os selv som radikalt anderledes og moderne, fordi vi har udviklet naturvidenskab, kapitalisme, bureaukrati og rationalisme. Men disse nyvundne opfindelser og livsformer udtrykker mest en kvantitativ, og ikke en kvalitativ, forskel, hævder

Graeber: «Vi lever ikke i en fundamentalt anderledes tid, eksistensen af fabrikker og mikrochips betyder ikke, at politiske eller sociale muligheder er grundlæggende forandret: eller, mere præcist, Vesten har måske nok introduceret nogle nye muligheder, men uden at have ophævet nogen af de gamle.»

Alles liv på kloden er stadig primært styret af arbejde, seksualitet og dødsbevidsthed. Først når vi gør op med forestillingen om, at vi er så særegne, kan vi «begynde at tænke over, hvad der virkelig har forandret sig og hvad der ikke har».

NYE FÆLLESSKABER

I et kuperet terræn i det nordvestlige Madagaskar lever der i dag en etnisk folkegruppe kaldet tsimihety. Navnet betyder «dem som ikke klipper deres hår». Når en konge døde, forventede man af hans mandlige undersåtter, at de skar deres hår af som tegn på sorg. Tsimihety-folket nægtede og afviste dermed Sakalavamonarkiets autoritet. Den dag i dag er deres livsform karakteriseret ved egalitær social organisering. Nationer, stammer og etniske grupper begynder ofte som politiske projekter. I mindre samfund taler man om en «fossilering af magten» i kongen: Man tilbøder kongens samlende kraft, men minimerer hans virkning. Visse steder udsmykker man ham med knogler og tænder, andre steder kastrerer man ham når han bestiger tronen. Pointen er at identitet ikke er et symbolsk, men et politisk anliggende. Autonomia-bevægelsen der opstod i Italien på 1960-tallet kaldte dette for *exodus*, hvor arbejderne afviser eller unddrager sig fabriksarbejdets undertrykkelse. Filosofen Paolo Virno taler i den forbindelse om en «engageret tilbagetrækning», hvor det handler om at finde frem til andre måder at leve ud sine værdier.

I sin analyse af uformelle organiseringsformer trækker Scott frem 'Skrammellegepladsen' der blev skabt i Emdrup i København i 1943. Den ufærdige legeplads med tømmerskrammel og værktøj skabte uendelige byggemuligheder for børnene, men banede også vej for delepraksis og nye fællesskaber. I dag er den inspiration for mange pædagogiske projekter rundt om i verden. Et andet af Scotts eksempler er mindesmærket for Vietnamkrigen i Washington, tegnet af arkitekten Maya Lin: Navnene på de faldne er ikke listet alfabetisk, men ud fra hvornår de faldt. Monumentet kræver aktiv deltagelse: For at ære en ven eller kærester må de besøgende først finde navnet. Man bruger tid, efterlader digte og genstande. Den engagerede deltagelse